

Шарова Т. М.,*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького***Шаров С. В.,***кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри інформатики і кібернетики літератури**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького***Бородихіна О. В.,***студентка 4 курсу філологічного факультету**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Анотація. Статтю присвячено аналізу науково-методичних досліджень щодо розвитку в студентів-філологів комунікативно-діалогічної компетентності, наявність якої є важливою умовою професійного становлення вчителя-словесника. Розглядається визначення комунікативно-діалогічної компетентності, її структура, подаються окремі напрями її формування та розвитку. Зазначається, що вивчення української мови й літератури є обов'язковим компонентом фахової підготовки студента-філолога нашої держави.

Ключові слова: компетентність, вчитель-філолог, комунікативно-діалогічна компетентність, вища школа, філологія.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти України зазнає кардинальних змін, що спричинено її виходом на європейський і світовий простір. Це у свою чергу вимагає переходу від існуючого постіндустріального суспільства до інформаційного, що актуалізує низку кардинальних змін як у системі загальної середньої освіти, так і у вищій школі. Значною мірою вони охоплюють мовну підготовку майбутніх фахівців та вивчення дисциплін філологічного профілю, а саме мови й літератури як засобів міжкультурного спілкування та розвитку комунікативно-діалогічної компетентності. Це зумовлено насамперед такими соціальними факторами, як державна мовна політика, значення мови для суспільства, різних етнічних і соціальних груп, розширення діапазону функцій мови, її соціальний престиж, інструментальна цінність мови для реалізації людиною особистісних планів, забезпечення національної самосвідомості тощо.

Комунікативно-діалогічна компетентність сучасного фахівця, зокрема й учителя-філолога, є запорукою успішної професійної діяльності в умовах міжособистісних взаємозв'язків. Формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів дасть змогу подолати проблему міжособистісної комунікації та здійснити реалізацію комунікативного підходу у фаховій підготовці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади компетентнісного підходу в освіті загалом та викладанні української мови й літератури зокрема, осмислення процесу формування комунікативно-діалогічної компетентності представлено в працях С. Карамана, В. Теслюк, А. Богущ, В. Дороз, Г. Онкович, С. Трубаचової та інших учених. Основні складники комунікативно-

діалогічної компетентності студентів-філологів подано в дослідженнях таких відомих українських лінгвістів і науковців педагогічного профілю, як В. Дроздова, Н. Голуб, В. Коваль, Л. Мацько, А. Нікітіна, О. Семенов, Н. Остапенко, О. Тищенко та інші.

Метою статті є визначення впливу комунікативно-діалогічної компетентності на підготовку студента-філолога, аналіз стану досліджень щодо її формування в умовах навчально-виховного процесу вищої школи, а також висвітлення окремих рекомендацій щодо її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Наразі можна стверджувати, що такі дефініції, як «компетенція» та «компетентність», є основою будь-якої професійної діяльності. У педагогічній діяльності важливою складовою частиною є комунікативна компетентність, яка дає змогу здійснити процес передачі досвіду від учителя (викладача) до учня (студента) у процесі навчання. Як зазначає В. Жаворонкова, завдяки тенденції до підвищення інтересу до гуманітарної вищої освіти більшість науковців розглядають комунікативно-діалогічну компетентність студентів-філологів, що дає змогу створити певне поле мовної культури. Професійне становлення студентської молоді в такому разі відбувається швидкими темпами, оскільки відповідає потребам сучасності [4, с. 194].

Унаслідок цього останнім часом теорія й методика професійної освіти майбутніх учителів-філологів звертає увагу на формування комунікативно-діалогічної компетентності, яка полягає у вмінні оцінювати ситуацію спілкування, здатності до емпатії, рефлексивної поведінки, бажання вступати в діалогічний контакт з оточуючим середовищем тощо. Наявність у педагога розвинутої комунікативно-діалогічної компетентності дасть йому змогу підготувати школярів до повноцінної комунікації, розуміючи та шануючи надбання національної культури. З іншого боку, володіючи зазначеною компетентністю, підліток зможе отримувати потрібну інформацію в процесі спілкування з оточуючими, представляти та відстоювати власну думку в діалозі й публічному виступі на основі визнання позицій своїх опонентів і шанобливого ставлення до цінностей інших людей.

На думку З. Столяр, комунікативну компетентність студента-філолога варто визначати як уміння комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови в професійному спілкуванні та продукувати мовленнєві навички. При цьому можна враховувати усні та письмові висловлювання, оскільки вони є нормативними й до-

ступними для всіх учасників комунікативного акту. Необхідно наголосити на тому, що такі висловлювання відповідають меті, намірам, умовам спілкування та особливостям мовної підготовки учасників процесу спілкування [10, с. 367]. І. Барабаш зазначає: «Професійна мовно-літературна компетентність майбутнього вчителя-філолога є інтегральною особистісною якістю, яка включає сукупність професійних компетенцій та об'єднує в собі знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості й здібності, основа яких закладається в студентські роки під час навчання у вищому навчальному закладі, а її подальший рівень може зростати лише в процесі педагогічної діяльності із застосуванням інноваційних технологій» [1, с. 156].

Для студентів-філологів актуальними можуть бути різні компоненти формування комунікативно-діалогічних компетентностей: розвиток умінь читання, анотування текстів, реферування, редагування, діалогічне висловлювання. Із цією метою студентам філологічних факультетів рекомендується більше читати автентичну літературу за фахом, що дасть змогу в подальшому використовувати матеріали в професійній діяльності. Учасникам навчального процесу варто брати участь у спілкуванні на професійному рівні, оперуючи певною термінологією. Не менш важливо вміти реферувати, робити анотації, а також переказувати зміст прочитаних чи прослуханих творів. Під час роботи над художнім текстом студенти зможуть засвоїти граматику та фонетику, яка не зводиться до вивчення конкретних правил. Якщо студент працює з текстами навчальних посібників і підручників або знайомиться з науковими працями, то він може оволодіти лексичним і синтаксичним матеріалом.

Варто зазначити, що формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів є комплексним поняттям, яке можна розглядати як систему обґрунтованих педагогічних дій та цілеспрямованих заходів, які впроваджуються в науково-освітній процес вищого навчального закладу. Цей процес супроводжується формуванням мовленнєвої, соціокультурної, лінгвістичної, комунікативної, творчої, інформаційної компетентностей тощо. Як зазначає О. Дунканасв, процес формування комунікативних компетенцій у студентів-філологів є важливим компонентом підготовки майбутнього фахівця, що має здійснюватися з позицій особистісно-орієнтованої парадигми в умовах створення педагогічних умов, дотримання яких підвищує ефективність цього процесу та якість освіти загалом [3, с. 64]. Н. Голуб слушно зауважує: «Оволодіння навичками будувати конструктивний діалог – одна із сучасних освітніх вимог у світі, спричинених суспільною необхідністю, особистісним і професійним становленням людини» [2, с. 133]. Водночас Л. Козак вважає комунікативно-діалогічну діяльність однією з найважливіших видів діяльності, яка пов'язана з дидактичними пошуками в межах пошукової моделі навчання. У свою чергу така форма навчання має на меті організацію навчального дослідження, набуття студентами нового досвіду, розширення пізнавальних можливостей на основі власного попереднього досвіду [6, с. 42].

Як зазначає В. Коваль, формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів може здійснюватись у різних векторах, проте під час такого процесу необхідно здійснити такі дії:

– визначити в міждисциплінарній площині провідні концептуальні лінії досліджень комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів;

– виокремити критерії, показники та визначити рівні сформованості комунікативно-діалогічної компетентності здобувачів вищої школи;

– розробити та впровадити інтерактивні форми й методи формування комунікативно-діалогічної компетентності через художні тексти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

– вивести основні умови впливу творів мистецтва на формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів [5].

О. Кравченко-Дзондза акцентує увагу на тому, що під час вивчення філологічних дисциплін формується мовна культура здобувача вищої школи. Однак сформувати мовну культуру можна не лише під час проходження певного курсу з філології. При цьому закладається принцип мовної норми, який має безліч векторів і дефініцій, таких як поняття «діалогічна культура». Ефективність мови буде помітна, якщо вона впливає на читача. Цього можна досягнути під час викладання курсу «Риторика». Якщо студент прагне навчитись висловлювати власну думку ясно й коротко, йому варто відвідувати навчальну дисципліну під назвою «Логіка». Для підсилення власної емоційності студенту варто відвідати заняття зі стилістики. Якщо студент-філолог використовує в спілкуванні різні мовні й немовні засоби в умовах діалогу, необхідно засвоїти психологію, риторику, стилістику та культуру мови [8, с. 100].

Варто погодитись із Н. Козаковою, що формування комунікативно-діалогічної компетентності в майбутніх учителів української мови та літератури відбувається під час філологічної практики, оскільки вона має певні завдання, виконати які повинен кожен студент. До цих завдань належать такі: 1) поглиблення й закріплення теоретичних знань; 2) формування вмінь і навичок спостереження за навчально-виховним процесом та аналізу його результатів; 3) оволодіння студентами сучасними формами, методами, прийомами, засобами та технологіями організації й проведення навчально-виховного процесу на уроках української мови та літератури; 4) навчання студентів творчому застосуванню на практиці знань, отриманих під час вивчення психолого-педагогічних, мовознавчих дисциплін і методики викладання української мови й літератури; 5) розвиток науково-дослідних умінь із їх подальшим застосуванням у вчительській роботі [7, с. 75]. За допомогою практики можна адаптувати студентів до майбутньої педагогічної діяльності в умовах, максимально наближених до реальних.

Не варто забувати також про інформаційний складник процесу формування комунікативно-діалогічної компетентності, оскільки чим більше обізнаний учитель, чим більше в нього досвіду, тим краще він може підготувати підрастаюче покоління до самостійного життя та свідомого вибору долі. У цьому разі в нагоді можуть стати різноманітні інформаційні джерела: художні твори, наукові й публіцистичні праці, народний фольклор, електронні інформаційні та освітні ресурси, електронні засоби навчального призначення. Необхідно зазначити, що інформаційні технології впливають на зміну ціннісного потенціалу майбутнього вчителя-філолога, у тому числі й на сприймання інформаційних технологій як необхідного атрибуту професійної діяльності. Можна зробити припущення, що вдосконалення процесу професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога засобами інформаційних технологій дасть змогу створити необхідні умови для всебічного розвитку кожного студента з огляду на індивідуальні психологічні особливості особистості, підвищити творчу активність студентів, підготувати їх необхідним чином до майбутньої роботи з учнями [11, с. 69]. Зауважимо, що використання інформаційних технологій під час навчального процесу є необхідною умовою сучасності, коли практично кожен учень має смартфон, ноутбук, персональний комп'ютер, спілкується через мережу Інтернет, зареєстрований у різнома-

нітних соціальних мережах. Це дає змогу застосовувати практично необмежені ресурси для навчання та розвитку різних компетентностей, у тому числі й комунікативно-діалогічної.

Готуючи студентів-філологів, необхідно спрямовувати їх підготовку за конкретним фахом. Так, наприклад, під час підготовки студента-україніста варто максимальну увагу приділяти культурі української мови, ментальності українського народу, а також формуванню світогляду патріота України. Справді, якщо студенти-філологи будуть правильно використовувати власні знання, отримані під час навчання та проходження навчальних і фольклорних практик, у майбутньому вони зможуть краще підготувати учнів до подальшого життя та передати знання наступним поколінням української нації.

У цьому контексті М. Юрійчук стверджує, що пріоритетом фахової підготовки студентів-філологів можна вважати досконале вивчення української мови, лінгвоестетики й словесності, опанування мови як соціального, культурного та історичного явища. Дослідник зазначає, що мовне та літературне виховання й навчання формує україномовну поведінку, актуалізує лексичну, семантичну, граматичну компетентності, удосконалює вміння особистісно-мовленнєвої діяльності [12, с. 224]. М. Петилюк, наприклад, зазначає: «Вільне володіння українською мовою не тільки сприяє реалізації пізнавальних і творчих професійних можливостей майбутніх фахівців, але й забезпечує участь у всіх сферах життя, їх духовне вдосконалення, доступ до джерел української культури, науки, літератури, мистецтва, традицій, розвитку національної самосвідомості, вихованню української ментальності, а для студентів-філологів ще й професійне становлення та вдосконалення» [9, с. 163]. Крім того, опанування студентами народних звичаїв і традицій впливає на їх заглиблення у світ української ментальності, навчає їх поваги до українських традицій.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх учителів-філологів можлива лише за умови формування професійно значущих компетентностей та наближення навчання до реальної професійної діяльності з використанням сучасних інформаційних технологій, активних, інноваційних методів і форм навчання. У процесі навчання студенти можуть отримати різноманітні компетентності, які стануть основою для конструювання комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів. У свою чергу професійно сформована особистість, зокрема й майбутній учитель-словесник, зможе сформувати в учнів українську ментальність та любов до рідної землі.

Вивчення української мови та літератури є обов'язковим компонентом фахової підготовки студента-філолога нашої держави. Особливо це стосується підготовки майбутнього вчителя-філолога, який повинен розглядати державну мову в різних аспектах (соціальному, культурному, історичному, політичному тощо), формуючи в підростаючого покоління національну свідомість.

Література:

1. Барабаш І. Формування професійної мовно-літературної компетентності майбутніх учителів-філологів як педагогічна проблема / І. Барабаш // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10. – Ч. 1. – С. 152–157.
2. Голуб Н. Культура діалогу на уроці української мови: проблеми і перспективи / Н. Голуб // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – Вип. 40. – С. 133–136.
3. Дунканаев А. Формирование коммуникативной компетентности студентов филологического факультета в вузе / А. Дунканаев // Педагогика и психология: актуальные вопросы теории и практики: матер. VIII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Чебоксары, 23 октября 2016 г.). – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. – № 3(8). – С. 59–64.
4. Жаворонкова В. Формування комунікативної компетентності в студентів філологічних факультетів / В. Жаворонкова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2(13). – С. 194–197.
5. Коваль В. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 / В.О. Коваль. – Умань, 2013. – 628 с.
6. Козак Л. Розвиток університетської освіти: навчання на основі дослідження / Л. Козак // Освітнологічний дискурс. – 2016. – № 2(14). – С. 38–52.
7. Казакова Н. Організаційно-методичні засади практики студентів-філологів у вищій школі / Н. Казакова // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 72–77.
8. Кравченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу / О. Кравченко-Дзондза // Молодь і ринок. – 2014. – № 7(114). – С. 98–102.
9. Пентилюк М. Когнітивно-комунікативна модель удосконалення професійної культуромовної компетентності студентів філологічного профілю / М. Пентилюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – Вип. 40. – С. 160–165.
10. Столяр З. Мовна особистість студента-філолога крізь призму компетентнісної освіти / З. Столяр // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2014. – Ч. 2. – С. 363–368.
11. Шаров С. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів: [навч.-метод. посібник] / С. Шаров, Т. Шарова; передм. І. Михайлина. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х.: Федорко, 2014. – 200 с.
12. Юрійчук Н. Професійна підготовка майбутніх учителів-філологів у контексті компетентнісного підходу / Н. Юрійчук // Теоретична і дидактична філологія. – 2014. – Вип. 17. – С. 215–225.

Шарова Т. М., Шаров С. В., Бородихина О. В. Формирование коммуникативно-диалогической компетентности студентов-филологов

Аннотация. Статья посвящена анализу научно-методических исследований по развитию у студентов-филологов коммуникативно-диалогической компетентности, наличие которой является важным условием профессионального становления учителя-словесника. Рассматривается определение коммуникативно-диалогической компетентности, ее структура, подаются отдельные направления ее формирования и развития. Отмечается, что изучение украинского языка и литературы является обязательным компонентом профессиональной подготовки студента-филолога нашего государства.

Ключевые слова: компетентность, учитель-филолог, коммуникативно-диалогическая компетентность, высшая школа, филология.

Sharova T., Sharov S., Borodikhina O. Formation of communicative-dialogic competence of students-philologists

Summary. The article is dedicated to analysis of scientific-methodical investigations on developing in students-philologists communicative-dialogical competence, presence of which is an important condition of becoming professional teacher-philologist. The definition of communicative-dialogical competence and its structure are examined. There are given separate directions of forming and developing. It is pointed out that learning Ukrainian language and literature is a compulsory component of student-philologist in our country.

Key words: competence, teacher-philologist, communicative-dialogical competence, highest school, philology.